

บทที่ 8

ทฤษฎีปริวรรตนิยม (Exchange Theory)

ความนำ

ทฤษฎีปริวรรตนิยม นับว่าเป็นทฤษฎีใหญ่และเก่าแก่อีกทฤษฎีหนึ่งของสังคมวิทยา ที่เป็นทฤษฎีใหญ่ เพราะสามารถนำเอาแนวคิดไปใช้ได้กับความสัมพันธ์ทางสังคมขนาดเล็กระดับระหว่างบุคคล ไปจนกระทั่งระดับสังคม และมีผู้นิยมชมชอบยึดถือเป็นแนวทางการอธิบายทางพฤติกรรมและปรากฏการณ์ทางสังคมอยู่ไม่น้อย ที่ว่าเป็นทฤษฎีเก่าแก่ เพราะสามารถสืบทอดของทฤษฎีนี้ไปถึงคริสต์ศตวรรษ ที่ 18-19 สมัยนักเศรษฐศาสตร์ยุคคลาสสิก เช่น Adam Smith, David Ricardo, John Stewart Mill เพื่องพระหว่างปี 1750-1850 ทฤษฎีนี้จึงเป็นทฤษฎีที่น่าสนใจและเอาใจใส่อีกทฤษฎีหนึ่ง

บ่อเกิดทางปัญญา แหล่งกำเนิดที่สำคัญของทฤษฎีปริวรรตนิยมอาจสรุปได้ว่ามาจากการแหน่งด้วยกัน คือ

- มาจากเศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarian economics)
- มาจากมนุษยวิทยาเชิงหน้าที่ (Functional anthropology)

3. มาจากจิตวิทยาเชิงพฤติกรรม (Behavioral psychology) ซึ่งจะได้พิจารณารายละเอียดแต่ละแหล่งกันต่อไป

มรดกจากการประโภตนิยม

มรดกความคิดจากแหล่งแรก คือ จากนักเศรษฐศาสตร์เริ่มจากพาก อรรถประโภตนิยมยุคคลาสสิก เช่น Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill, Jeremy Bentham นักเศรษฐศาสตร์ชาวยุโรป บุคคลเหล่านี้มีความคิดเกี่ยวกับสังคมและเศรษฐกิจต่าง ๆ กันไป แต่ฐานคติหรือความคิดทั่วไปเกี่ยวกับมนุษย์และความสัมพันธ์ทางสังคมโดยเฉพาะเมื่อมนุษย์อยู่ในตลาดเศรษฐกิจจะมีความคล้ายคลึงกันทำให้เรียกได้ว่า เขาเป็นนักอรรถประโภตนิยม (Utilitarianists)

สังกัดและฐานคติอรรถประโภตนิยมที่สำคัญ พอสรุปเป็นสังเขปได้ดังนี้

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล

- ถือได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ หรือ economic man
- มนุษย์จะพยายามแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุให้มากที่สุด จากการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นในตลาด ซึ่งมีลักษณะแข่งขันและเสรี

2. มนุษย์ในฐานะที่เป็นหน่วยที่มีเหตุผล ในตลาดเสรี จะพยายามหาช่วงสารที่จำเป็นทั้งหมด เพื่อให้สามารถรู้ทางเลือกไปสู่จุดหมายทั้งหมด และเพื่อจะได้สามารถคัดเลือกแนวทางได้กำไรหรือประโยชน์มากที่สุด

3. หลักการพิจารณาอย่างมีเหตุผล คือ

- ก. รู้ costs ในการปฏิบัติตามทางเลือกต่าง ๆ (alternatives)
- ช. รู้ผลประโยชน์ทางวัตถุที่พึงได้ จากทางเลือกต่าง ๆ เหล่านั้นหลังจากหักส่วนที่เป็น costs ออกไปแล้ว

- ค. คัดเลือกเอาทางเลือกที่ให้ประโยชน์ หรือผลกำไรมากที่สุด

นักสังคมวิทยา นับตั้งแต่ยุคต้นกำเนิดของสังคมวิทยา (โดยเฉพาะ Herbert Spencer) ได้พิจารณาที่จะปรับปรุงแนวความคิดอรรถประโภตนิยมมาใช้ในวิชานี้ Comte และ Durkheim ได้พิจารณาเสนอแนวทางเลือกให้กับความคิดอรรถประ-

โยชันนิยมของ Spencer

สำหรับนักสังคมวิทยาฯ ใหม่กีฟ์ Talcott Parsons ได้พยายามปรับปรุงหลักการอրรถประโยชน์นิยมข้างต้น แล้วนำมาใช้ในทฤษฎีของเขานักทฤษฎีปริวรรตสมัยใหม่ทั้งหลายต่างก็ได้พยายามปรับปรุง ต่อเติมเสริมแต่งทฤษฎีนี้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผลการปรับปรุงเหล่านี้ทำให้เป็นที่ยอมรับกันว่า

1. มนุษย์มักไม่ได้พยายามแสวงหาประโยชน์มากที่สุดเสมอไป

2. มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้มีเหตุผลเสมอไป

3. การติดต่อหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของกัน ไม่ว่าจะเป็นในตลาดหรือที่อื่น ไม่ได้หมายความว่าจะปลดจากอิทธิพลหรือภูมิคุณที่ภายนอกเสมอไป

4. มนุษย์ไม่สามารถมีข้อมูลช่าวสารหรือความรู้เกี่ยวกับการเลือกทั้งหมดที่มีอยู่

เมื่อเป็นดังนั้นก็จะเห็นว่า หลักการอรรถประโยชน์นิยมใหม่นี้ มีความถูกต้องไอล์เดียงกับความเป็นจริงมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดี การปรับปรุงยังคงจะต้องมีต่อไปอีก สำหรับชั้นนี้นักทฤษฎีปริวรรตสมัยใหม่ก็สามารถสร้างฐานคติให้กับอรรถประโยชน์นิยม โดยอาศัยหลักการที่แก้ไขแล้วดังนี้

1. ในขณะที่มนุษย์มิได้แสวงหาประโยชน์อย่างมากที่สุด มนุษย์ก็ได้พยายามที่จะหาประโยชน์บางส่วนจากการติดต่อสัมพันธ์กันเสมอ

2. ในขณะที่มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้มีเหตุผลอย่างสมบูรณ์ แต่เขาก็ได้พยายามคิดหน้าคิดหลังเกี่ยวกับทุน และกำไรจากการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน

3. แม้ว่ามนุษย์จะไม่มีข้อมูลอย่างครบถ้วน เกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่ แต่มนุษย์ก็พอกรابทางเลือกอื่นบางแนวทาง ซึ่งทำให้เขาสามารถประเมินทุนและกำไรของทางเลือกนั้น ๆ ได้

4. แม้ว่ามนุษย์จะต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลภายนอก แต่มนุษย์ก็พยายามแข่งขันกันเองในการแสวงหาผลประโยชน์ในขณะมีความสัมพันธ์กัน

นอกจากฐานคติเกี่ยวกับประโยชน์ทางวัตถุตามอรรถประโยชน์นิยมนี้แล้ว